

Capitolul I

NOȚIUNI PRELIMINARE

1.1. Obiectul cursului

Acest curs nu își propune să prezinte toate cunoștințele de drept internațional privat. Aceasta este sarcina unei lucrări cu mult mai ample și mai ambițioase (intitulată *tratat*). Tratatul este, în general, fie rezultatul unui efort colectiv fie produsul unui singur specialist, căruia vârsta și experiența îi îngăduie o privire panoramică dar detaliată asupra unei științe anumite. Întrucât nu mă aflu în niciuna din cele două situații, se impune, după exemplul altor specialiști, să fac o selecție¹. Vom începe cu *noțiunile preliminare*, apoi vom urmări algoritmul *soluționării litigiilor civile cu element de extraneitate*. Astfel, cititorul va fi inițiat în problematica *conflictelor de competență jurisdicțională internațională* (aflând țara în care ne vom judeca), apoi va desluși modalitatea de stabilire a *legii ce guvernează procedura* de soluționare a litigiului (aflând etapele procesuale și actele ce trebuie îndeplinite). Într-un nou stadiu al procesului de învățare, cititorul va asimila conceptele fundamentale ale *conflictelor de legi* (mecanism care stabilește legea ce reglementează drepturile și obligațiile părților respectivului litigiu civil cu element internațional) și *normele conflictuale speciale* utilizate de autoritățile românești în diverse materii. Inițierea cititorului în știința dreptului internațional privat se va încheia prin explicarea *eficienței internaționale a hotărârilor jurisdicționale* (adică a metodelor

¹ A se vedea Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 422; Sergiu Deleanu, *Drept internațional privat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013; Dragoș-Alexandru Sitaru, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială - Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, Ed. C.H. Beck, București, 2013; Ernestina Ungureanu, *Drept internațional privat, Partea I și Partea a II-a*, Ed. Cugetarea, Iași, 1999, 2000; Ernestina Ungureanu și Adrian Constantin Tatar, *Drept internațional privat. Partea generală actualizată*, Ed. Lumen, Iași, 2014.

prin care hotărârile ce rezolvă un litigiu civil cu element străin își vor produce toate efectele dincolo de granițele puterii suverane de care depinde autoritatea jurisdicțională ce a emis hotărârea).

1.2. Diversitatea sistemelor de drept pozitive și varietatea raporturilor sociale în spațiu și timp

Dreptul pozitiv existent în lume (adică legile, cutumele și jurisprudența) nu este nici universal și nici perpetuu. El se împarte într-un mare număr de sisteme juridice, fiecare autonom, cu norme proprii, adesea divergente care se aplică într-o anumită epocă, pe un anumit teritoriu, anumitor persoane. Să luăm spre exemplu legile fiecărui stat, ale statelor federate, ale anumitor provincii sau ale diverselor religii sau rituri. Pe de altă parte, în afara acestei diversități legislative spațiale și temporale, faptele juridice se nasc, se dezvoltă, produc efectele și sunt adesea judecate cu caracteristicile lor de continuitate în epoci și în locuri diferite. Omul nu este limitat în activitatea sa, asemeni legilor. Efectele vieții sale pot avea legătură cu teritorii diferite, cu o varietate de indivizi și se pot prelungi în epoci diferite. Spre exemplu, să luăm nașterea, căsătoria, dobândirea de bunuri, delictele, moartea, fapte care intervin într-o țară, într-un moment precis și care prin situarea domiciliului sau reședinței persoanelor implicate, prin situarea bunurilor și prin timpul scurs ajung să fie judecate într-o altă țară sau într-o altă epocă.

1.3. Conflictele de jurisdicție, conflictele legi în spațiu și conflictele de legi în timp și spațiu. Izvorul lor: raportul juridic cu element de extraneitate

Aceste fapte intră în relație, în epoci și în zone geografice diferite, cu legi autonome și divergente care nasc în spiritului celui interesat (al avocatului, al autorității, al judecătorului) o îndoială atât asupra autorității competente să stabilească drepturile și obligațiile persoanelor implicate în aceste fapte cât și asupra legii ce va reglementa aceste drepturi și aceste obligații: legea proprie (aceea a autorității care o aplică, numită *legea forului*) sau legea străină, sau, pe de-o parte, legea actuală a forului și pe de alta, legea străină veche ce a permis nașterea unui drept într-un alt stat.

Aceste stări de îndoială ce se nasc în mintea persoanelor implicate sunt denumite în limbajul juridic:

- ✓ **conflicte de jurisdicții** (cele dintre organele jurisdicționale ale statului în care lucrează judecătorul, arbitrul, avocatul sau funcționarul public și organele jurisdicționale ale unui alt stat implicat),
- ✓ **conflicte de legi în spațiu** (dintre legea forului și legea străină) și
- ✓ **conflicte de legi în timp și spațiu** (cele privind recunoașterea sub legea actuală a forului a efectelor unui drept dobândit de o persoană conform legii străine vechi)¹.

Tipurile de conflicte de mai sus sunt generate de **raporturile juridice cu element de extraneitate (cu element străin)**, adică de acele raporturi juridice care prin anumite elemente au legătură cu mai multe sisteme de drept².

Elementul de extraneitate nu reprezintă un element de structură distinct al raportului juridic, alături de subiecte, conținut și obiect, ci oricare dintre acestea, dacă se află sub incidența unei legi străine, devine element de extraneitate. În doctrină, principalele elemente de extraneitate ce pot apărea în legătură cu cele trei elemente ale raportului juridic civil au fost prezentate astfel:

- *în legătură cu subiectele raportului juridic*: cetățenia, reședința obișnuită, religia (pentru persoana fizică), sediul, reședința obișnuită, naționalitatea, fondul de comerț (pentru persoane juridice);
- *în legătură cu conținutul raportului juridic*: anumite elemente materiale relevante pentru conținut precum locul încheierii actului juridic sau al executării lui, sau acordul de voință al părților sau locul săvârșirii delictului sau cel al producerii prejudiciului sunt guvernate de o lege a altui stat;

¹ Pentru o definiție completă a conflictelor de legi în timp și spațiu a se vedea mai jos 1.7.

² Sergiu Deleanu, *Drept internațional privat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 11.

- *în legătură cu obiectul derivat al raportului juridic*: bunul este situat în străinătate sau deși este în țara noastră se supune unei legi străine (bunurile unei ambasade în România)¹.

Raportul juridic cu element de extraneitate poate da naștere, frecvent, unui litigiu între părți în legătură cu drepturile și obligațiile lor. *Activitatea prin care instanța rezolvă acest litigiu derivat din raportul juridic cu element de extraneitate se numește proces civil internațional.*

1.4. Soluțiile oferite de dreptul internațional privat. Definiții

Pentru soluționarea conflictelor de legi în spațiu și a celor în timp și spațiu, dreptul și-a dezvoltat o ramură distinctă. *Este vorba de dreptul internațional privat.*

Dreptul internațional privat rezolvă conflictele de legi în spațiu și reglementează faptele care intră într-o relație spațială cu legi autonome și divergente. Dreptul internațional privat reglementează, practic, faptele juridice în translare, care pe un spațiu geografic trec dintr-un sistem de drept într-altul. El stabilește aplicarea unei legi dincolo de teritoriul și de persoanele pentru care a fost făcută. El facilitează schimburile umane între sisteme juridice opuse, asigurând continuitatea juridică a indivizilor care trec din teritoriul unui sistem juridic în teritoriul altuia. În literatura juridică, un specialist îl definea drept „îngerul păzitor” al călătorilor, al străinilor care se deplasează pe harta lumii pentru a se distra, a învăța, pentru a munci și chiar pentru a se stabili ca emigranți². *Mai, pe scurt, dreptul internațional privat reprezintă acea ramură a dreptului care reglementează raporturile juridice cu element de extraneitate, indicând autoritatea competentă să soluționeze litigiile legate de aceste raporturi, legea aplicabilă acestora precum și efectele pe care hotărârile jurisdicționale le au în*

¹ Dragoș-Alexandru Sitaru, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială - Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 1-2.

² Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 422-423.

*alt stat decât cel de origine*¹. O altă definiție interesantă și ușor de reținut este cea potrivit căreia *dreptul internațional privat reprezintă totalitatea normelor juridice conflictuale și materiale prin care se soluționează conflictele de legi și conflictele de jurisdicții, precum și normele materiale privind condiția juridică a străinului*². Această definiție are meritul că precizează atât obiectul dreptului internațional privat cât și metoda acestei ramuri de drept, așa cum va afla cititorul în paginile următoare.

Din cele de mai sus, rezultă că dreptul internațional privat există ca ramură distinctă în toate sistemele de drept contemporane și că această ramură a dreptului românesc este singura ce îi permite juristului român să-și exercite profesia și să-și folosească cunoștințele în străinătate. De aceea, tinerii cititori care doresc să-și încerce norocul în diaspora ar trebui să acorde o atenție suplimentară acestei discipline.

1.5. Legătură strânsă și influență reciprocă dintre dreptul internațional privat și dreptul intertemporal. Respectarea legii străine și a celei vechi

Între dreptul internațional privat și dreptul intertemporal există o puternică legătură și influență reciprocă. *Dreptul intertemporal soluționează conflictele de legi în timp, reglementând faptele juridice în relația lor temporală cu legi divergente. El reglementează faptele în tranziție, care trec de-a lungul timpului de la o lege la alta a aceluiași stat. El asigură activitatea unei legi dincolo de epoca sa, drept pentru care a mai fost numit și drept tranzitoriu, conflict de legi în timp sau teorie a retroactivității legilor*³.

¹ O formă contrasă a acestei definiții se găsește la Ioan Macovei, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 7.

² Sergiu Deleanu, *Drept internațional privat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 25.

³ Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 423.

În primele izvoare juridice formale moderne, dreptul internațional privat și dreptul intertemporal au fost „frați gemeni”. Ambele ramuri au făcut obiectul aceleiași științe juridice, numită *știința izvoarelor dreptului*, disciplină care studia legile, natura lor, efectele lor și modul de aplicare. Principiile acestor ramuri de drept au fost formulate în primele titluri ale codificărilor generale vechi, începând cu Titlul I, Cartea I a Codului lui Iustinian¹ și terminând cu articolele 2 și 3 ale Codului civil francez din 1804 și cu articolele 4 și 5 din Codul civil austriac din 1811². Reamintim că și Codul civil român din 1864 formula principiile dreptului internațional privat și dreptului tranzitoriu (intertemporal) în articolele 1 și 2 ale Titlului preliminar. Astfel, articolul 1 prevedea că legea dispune numai pentru viitor, ea neavând putere retroactivă. Articolul 2 avea trei alineate, după modelul art. 3 Cod civil francez. Potrivit celui dintâi alineat, numai imobilele aflate în cuprinsul teritoriului României sunt supuse legilor române, „chiar când ele se posedă de străini”. Cel de-al doilea alineat prevedea că legile relative la starea civilă și la capacitatea persoanelor urmăresc

¹ Constituția împăratului Theodosius (349-395 d. Chr.) „Cunctos populos...” (Toate popoarele...), redată în Codul lui Iustinian în Cartea I, Titlul I, C.1.1.1. obliga toate semințiile aflate sub cărmuirea împăratului roman să devină creștini catolici adică să urmeze învățăturile Primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325). În secolul al XIII-lea, constituția a făcut obiectul unei glose (adnotări) a juristului Francisco de Accursio (1182-1260), cunoscut sub numele latinizat Accursius. Această glosă, potrivit căreia un cetățean al Bologniei chemat în fața instanțelor din Modena nu trebuie judecat după reglementările Modenei, pentru că el nu este supus acestora, reprezintă certificatul de naștere al dreptului internațional privat, deoarece deschide calea aplicării extraterritoriale a reglementărilor străine mai ales în materia statului personal. Pentru o traducere engleză a constituției a se consulta <http://www.uwo.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-2/books/book1/book%201-1rev.pdf> (accesată pe 23 februarie 2016). Pentru glosa accursiană și raționamentul complex al acestui mare jurist a se consulta Jorge Alberto Silva Silva, *La Lex Cunctos Populos. Un impulso al razonamento iusinternacional privatista contemporáneo* în Universidad Autónoma de Ciudad de Juarez, *Heurística jurídica*, Año I, Núm. 2, Enero-Junio de 2011, p. 11-22, disponibil la următoarea adresă web: <http://sirio.uacj.mx/difusion/publicaciones/Documents/Heuristica/Revista%20Heuristica%20a1%20n2.pdf> (accesată pe 23 februarie 2016).

² Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 423.

pe români, chiar când ei au reședinta în străinătate. În sfârșit, ultimul alineat al articolului 2 Cod civil român 1864 dispunea supunerea formei exterioare a actelor legilor țării unde se întocmește actul¹.

În prezent, dezvoltarea ramurii dreptului internațional privat a impus abandonarea acestui mod de reglementare. Raporturile de drept internațional privat beneficiază de o reglementare extinsă cuprinsă fie în Codul civil și în Codul de procedură civilă (a se vedea Cartea a VII-a a Codului civil român din 2009 sau a Codului românesc de procedură civilă din 2010), fie într-o lege separată (spre exemplu, Legea nr. 218/1995, Reforma sistemului italian de drept internațional privat², Legea Republicii Populare Chineze privind raporturile juridice civile cu element străin³, Legea poloneză din 4 februarie 2011 privind dreptul internațional privat⁴).

În doctrină, s-a subliniat puternica legătură existentă între dreptul internațional privat și dreptul intertemporal. Cele două ramuri de drept se influențează reciproc. Există chestiuni de drept internațional privat (spre exemplu cele privind recunoașterea divorțurilor străine nefrauduloase sau cele ale recunoașterii timpului de lucru prestat de un străin) a căror soluție este identică cu cea oferită de dreptul intertemporal (privind efectele produse, după abrogarea legii ce permitea desfacerea căsătoriei prin divorț, a divorțurilor pronunțate sub legea veche sau în materia timpului de muncă prestat de un lucrător înainte de intrarea în vigoare a noii reglementări)⁵. Conflictele de legi în spațiu au, în general, o dimensiune temporală. Ar fi inexact să considerăm că, întotdeauna, conflictele de legi în spațiu se desfășoară numai

¹ Codul civil. Colecția „I.N. Fițescu”, No.1, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1935, p. 5.

² Disponibilă la următoarea adresă web: http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/legge218_95.htm (accesată pe 29 februarie 2016).

³ Disponibilă la: <http://conflictoflaws.net/News/2011/01/PIL-China.pdf> (accesată pe 29 februarie 2016).

⁴ Disponibilă la: http://pil.mateuszpilich.edh.pl/New_Polish_PIL.pdf (accesată pe 29 februarie 2016).

⁵ Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 424.

la timpul prezent (în momentul prezent). Există conflicte de legi în spațiu unde *lex fori* este îndeobște legea nouă, iar legea străină este legea veche. *Aceste conflicte de legi între legea sub imperiul căruia s-a născut un drept și legea altui stat unde se solicită recunoașterea lui sunt denumite în doctrina de drept internațional privat conflicte de legi în timp și spațiu pentru a le deosebi de cele exclusiv în spațiu (născute între legile unor state diferite la momentul nașterii, modificării, transmiterii sau stingerii unui drept) și cele exclusiv temporale (apărute între reglementările juridice succesive aparținând aceleiași stat și cu privire la același drept)*¹. Pe de altă parte, conflictele de drept intertemporal nu privesc doar faptele trecute, ele considerând și problemele prezentului (spre exemplu, o prescripție în curs sau contractele care nu au fost încă încheiate). Iată de ce dreptul intertemporal utilizează deopotrivă principiul aplicării imediate a noii legi și principiul respectării drepturilor dobândite.

Atât dreptul internațional privat (pe care-l vom abrevia prin DIP) cât și dreptul intertemporal respectă legea străină și legea veche pentru a asigura continuitatea spațială și temporală a vieții juridice a persoanelor cu excepția limitărilor impuse de principiile fraudei la lege și ale ordinii publice.

1.6. Multitudinea conflictelor interspațiale și interpersonale și integrarea lor în obiectul dreptului internațional privat. Explicația denumirii

Conflictele care fac obiectul DIP cuprind conflicte de legi autonome care aparțin fie unui stat, fie unui stat membru, fie unei provincii sau regiuni, fie sistemelor juridice personale (sisteme juridice unde persoanelor fizice li se aplică un set de norme de drept privat determinat de religia sau de seminiția căreia îi aparțin). Un reputat specialist considera că distincția frecventă în doctrina europeană între conflictele

¹ A se vedea Ernestina Ungureanu și Adrian Constantin Tatar, *Drept internațional privat. Partea generală actualizată*. Ed. Lumen, Iași, 2014 p. 106 și Ioan Macovei, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 27.

de legi internaționale și cele interprovinciale, distincție obținută utilizându-se criteriul suveranității este vetustă¹. Toate aceste conflicte intră în obiectul DIP, soluțiile fiind extrem de asemănătoare. Diferențele între modul de soluționare a acestor conflicte sunt rare, limitate și de o importanță redusă.

În secolul al XIX-lea și chiar în secolul al XX-lea, conflictele de legi, în spațiu (care țin de DIP), sau în timp (care țin de dreptul intertemporal), includeau atât conflictele între normele de drept public cât și între cele de drept privat². Aceasta pe considerentul că, în conflictele de legi, se recunoaște și se aplică dreptul public străin. Să ne gândim, spre exemplu, la legile străine privind cetățenia, sau la actele administrative ori de procedură străine. Astfel, întemeietorul științei DIP, judecătorul american Joseph Story considera în lucrarea sa din 1834, *Commentaries on the Conflict of Laws Foreign and Domestic...*³ că în obiectul disciplinei intrau și conflictele de legi de procedură și conflictele de reglementări materiale penale. La fel se considera și în America Latină (a se vedea Tratatul de la Montevideo din 1889 și 1940, Convenția de la Havana din 1929 - Codul Bustamante și doctrina din epocă). În Europa, propagatorii denumirii de drept internațional privat (inventată de Joseph Story), adică Schafner în Germania (1841) și Foelix în Franța (1840 și 1843) nu dădeau cuvintelor „internațional privat” conotația pe care doctrina posterioară europeană a susținut-o, adică aceea privind conflictele de legi suverane privind doar dreptul privat și comercial. De altfel, în

¹ Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 425. Pentru detalii asupra caracteristicilor conflictelor de legi interprovinciale a se consulta Ernestina Ungureanu, Adrian Constantin Tătar, *Drept internațional privat. Partea generală actualizată*, Ed. Lumen, Iași, 2014, p. 134-136.

² Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 425.

³ Lucrarea poate fi consultată la următoarea adresă web https://books.google.ro/books?id=4Ao9AAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (accesată pe 29 februarie 2016).

secolul al XIX-lea, dreptul procedural și dreptul penal erau considerate „drept privat” și nu „drept public”, ca în zilele noastre¹.

Doctrina europeană contemporană consideră, în majoritatea ei, că dreptul internațional privat reglementează doar raporturile juridice de drept privat cu element de extraneitate². Iată de ce disciplina studiată de noi cuprinde în denumirea sa adjectivul „privat”.

Celălalt adjectiv, „internațional” se explică prin prezența elementului de extraneitate în raporturile juridice de drept privat reglementate de această ramură a dreptului. Acest epitet este înșelător, deoarece pentru neinițiați poate sugera o legătură cu dreptul internațional public ce reglementează relațiile dintre state și dintre state și organizații internaționale. În realitate, legătura dintre cele două ramuri de drept este mai relaxată decât lasă să se înțeleagă denumirea, deși influențele reciproce există. O doză redusă de drept internațional public se găsește în dreptul internațional privat. În doctrina engleză, această concluzie este ilustrată astfel: atunci când este vorba despre confiscarea sau naționalizarea de către state a proprietății private, atât timp cât bunul confiscat se afla pe teritoriul statului ce l-a confiscat, dreptul internațional privat va recunoaște validitatea acestui act juridic, indiferent de prevederile de drept internațional public privind condițiile adoptării unei astfel de măsuri și a plății compensațiilor datorate de respectivul stat³. Adjectivul „internațional” nu face trimitere nici la natura izvoarelor formale ale acestei ramuri de drept. Așa cum se va vedea la momentul potrivit, izvoarele juridice interne au un rol preponderent în configurarea dreptului internațional privat,

¹ Haroldo Valladão, *Développement et intégration du droit international privé, notamment dans les rapports de famille (Cours général de droit international privé)*, în *Recueil des Cours de L'Académie de droit international de la Haye*, Tome 133 (1971), p. 426.

² Dragoș-Alexandru Sitaru, *op. cit.*, p. 7; Sergiu Deleanu, *op. cit.*, p. 7-8; Claudiu-Paul Buglea, *Dreptul internațional privat român*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, 2015, p. 9; C.M.V. Clarkson, Jonathan Hill, *The Conflicts of Laws. Third Edition.*, Oxford University Press, Oxford UK, 2006, p. 3; Adrian Briggs, *The Conflict of Laws. Third Edition*, Clarendon Law Series, Oxford University Press, Oxford UK, 2013, p. 2-3.

³ Adrian Briggs, *The Conflict of Laws. Third Edition*, Clarendon Law Series, Oxford University Press, Oxford UK, 2013, p. 2.